

Lof der Negentiende Eeuw

Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité

De negentiende eeuw had haar eerste kwart nog niet doorlopen, toen in het bezadigde Nederland van 1823 een felle aanval op haar werd gedaan. Er zullen toen, evenals in alle tijden, vele prijzers van het verleden en verguizers van het heden zijn geweest, maar een zo geconcentreerde kritiek als Isaac da Costa (1798-1860) met zijn *Bezwaren tegen den geest der Eeuw* liet horen, was ongekend en bracht geweldige beroering teweeg, vooral onder de bewonderaars van Verlichting en Vooruitgang. De jeugdige pamflettist had zich als tegenstander van de ideeën der Franse Revolutie vernietigend uitgelaten over alles wat hun heilig was. Zijn betoog kwam voornamelijk hier op neer, dat vrijwel alle tijdsverschijnselen van toen voortkwamen uit goddeloosheid en menselijke hoogmoed.

Hoeveel stof de *Bezwaren* ook deden opwaaien, zij konden niet verhinderen dat het liberalisme zegevierde. Dertig jaar later werd aan de voorman hiervan J.R. Thorbecke "met zijner Excellentie bewilliging eerbiedigst opgedragen" een boek getiteld *De blindenverzorging, benevens de middelen tot hare verbetering, door Dr. H.M. Duparc*. (Amsterdam 1853). (1) De inleiding van het werk begint met de volgende merkwaardige lofpreek op de negentiende eeuw:

Zoo ooit eene eeuw hoog bij de vrome en edeldenkende nakomelingschap aangeschreven zal staan, dan zal het de negentiende eeuw zijn. Zoo ooit de griffel der geschiedenis, die onpartijdige wereldrigteres, nevens sommige betreuenswaardige wanbegrippen, de schoonste denkbeelden, de heerlijkste plannen, de edelste pogingen, de verhevenste daden, de vruchtbaarste toepassingen en de heilrijkste ondernemingen zal hebben op te teekenen, dan zullen het die van onzen leeftijd zijn. Wanneer alles, wat zich dáár in den kring van lager zingenot bewoog, wat slechts tot vermaak en tot genoegen diende, door den stroom des tijds weggesleept en verzwolgen zal zijn, dan zullen de oogen van het onomkoopbare strenge nageslacht nog met eerbied en hartverheffing staren op al de nederige, doch duurzame gedenkteekenen, door menschlievende en medelijdende herbergzaamheid voor den lijdenden, rampspoedigen en hulpbehoevenden sterveling opgerigt; dan zullen de namen en der weldadige ontwerpers en van allen, die de ongelukkige natuurgenooot als zijne weldoeners zegende, op de lippen van den dankbaren nazaat zweven, en dan zal de zoetste lof en het schitterendste loon zijn het vereerend oordeel, dat de negentiende eeuw de philanthropische bij uitnemendheid verdient genoemd worden, waar-

in eigenlijk het pligtbesef van verstandige menschenliefde en wel overlegd hulpbetoon eerst levendig ontwaakt is, om de verschillendste vereenigingen en inrigtingen tot stand te brengen, die strekken kunnen tot verzachting en tot verbetering des toestands van den op zoo veleerlei wijze door het noodlot zwaar beproefden evenmensch.

Al wat groot en edel is in onze eeuw, is het werk der openbare weldadigheid. Hare ondernemingen blinken in aantal, doelmatigheid en duurzaamheid boven alle andere gewrochten van onzen tijd uit. Geene geschiedrollen kunnen, als de hare, de vestiging en den bloei van zoo vele liefdadige genootschappen en instellingen, van zoo vele werken der barmhartigheid, schier op elke bladzijde aanwijzen. Zij heeft zich tot taak gesteld, den akker der liefde geheel te bewerken, geen menschelijk leed onopgemerkt te laten, voor geen ach of wee haar oor te sluiten, in alles zoo veel mogelijk te voorzien, en zoowel voor de lichamelijke als zedelijke en maatschappelijke krankten een beproefd geneesmiddel te bereiden.

Tot zover twee extreme Nederlandse oordelen over onze negentiende eeuw. Hoe dacht men er in Frankrijk, de bakermat der Verlichting over? Daar ontstond, vijftien jaar na de *Bezwaren* de term: "ce stupide XIXe siècle". Het was de romancier Honoré de Balzac (1799-1850) die de term voor het eerst gebruikte in een brief van 15 november 1838 aan zijn geliefde Madame Hanska. Of was deze hem daar zelfs bij vóór geweest? men leze:

Comment vous osez n[ous] dire qu'il n'y qu'un homme dans ce stupide dix-neuvième siècle? Napoléon n'est-ce pas? Et Cuvier, *cara!* Et Dupuytren? *cara!* Et Geoffroy Saint-Hilaire? *cara!* Et Masséna, *carina!* Et Rossini, *carissima!* Et nos chimistes? Et nos hommes secondaires qui valent des talents de premier ordre, et Lamennais, G[eorge] Sand, Talma! Gall, Broussais mort hier⁴, etc., sont de ce siècle. Weber aussi, et aussi Meyerbeer, et aussi quelques gamins de Paris qui font une révolution en un tour de main. Victor Hugo, Lamartine et Musset sont à eux trois la monnaie d'un poète, car aucun d'eux n'est complet.

Balzacs term werd in 1922 overgenomen door de geduchte polemist Léon Daudet (1867-1942), leider van de Action Française, als titel van een boek *Le stupide XIXe siècle* met de veelzeggende ondertitel *Exposé des insanités meurtrières qui se sont abattues sur la France depuis 130 ans 1789-1919*.

Zo zijn wij in 1922 na een eeuw terug bij ons begin in 1823: Léon Daudet en Isaac da Costa, bien étonnés de se trouver ensemble! Zij hebben althans één gemeenschappelijk uitgangspunt: de Franse Revolutie als oorzaak van de verdorven en stompzinnige negentiende eeuw.

Maar ook de tegenstanders van deze "Dompers" - zoals ze in de 19e eeuw genoemd werden: n.l. dompers der Verlichting - blijken een goed geheugen te bezitten. In 1948 publiceerde de *Heerenveense Koe-riër* een viertal hoofdartikelen gewijd aan *Da Costa en onze tijd*,

die in wezen niet anders zijn dan een bestrijding van de gevaarlijke denkbeelden 125 jaar eerder geuit in Da Costa's *Bezwaren tegen den geest der Eeuw!*

H. Reeser

Noten

1. Dr. Hessel Mozes Duparc (Leeuwarden 18.11.1817-Heemstede 20.5.1905) promoveerde in 1840 te Groningen, was daarna arts te Amsterdam, publiceerde over een groot aantal meest medische onderwerpen, maar ook over b.v. de electro-magnetische telegraaf, over wijsbegeerte en zielkunde, over misdrijven in dronkenschap begaan enz.
2. *Lettres à Madame Hanska*, I, p. 627. Paris 1967.
Balzac voert hier een bont gezelschap van (toen) beroemde persoonlijkheden ten tonele:
C. Cuvier (1769-1832) en E. Geoffroy Saint-Hilaire (1772-1844) waren biologen; G. Dupuytren (1777-1835), F.J. Gall (1758-1828) en F.J.V. Broussais medici; A. Masséna (1756-1817) Napoleontisch generaal; F. de Lamennais (1782-1854) theoloog en filosoof; F.J. Talma (1763-1826) toneelspeler; G. Rossini (1792-1868), C.M. von Weber (1786-1826) en G. Meyerbeer (1791-1864) musici. Tenslotte de letterkundigen, met de enige vrouw die als man kon gelden: George Sand (1803-1876); G.G. Byron (1788-1824), W. Scott (1771-1832), J.F. Cooper (1789-1851), V. Hugo (1802-1885), A. de Lamartine (1790-1869) en A. de Musset (1810-1857).